

Kudrna, Jaroslav

[Baron, Hans. The crisis of the early Italian Renaissance: civic humanism and republican liberty in an age of classicism and tyranny]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1959, vol. 8, iss. E4, pp. 137-140

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110207>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

s krizí otrokářského řádu, jejíž první vážné příznaky lze pozorovat již na konci II. stol. n. l., a to i ve změnách v poměru pánů k otrokům, i ve vzrůstávajícím počtu propuštěnců. Hlavním znakem krize otrokářského řádu je však uplatnění kolonátu v hospodářském životě říše, a to se všemi jeho průvodními rysy (např. s usazováním barbarských kmenů na římském území). V rozvoji kolonátu spatřuje autor také jednu z příčin, které vedly od konce II. stol. n. l. ke zhoršování hodnoty mincí, neboť kolonové odváděli předtím, než byli připoutáni k půdě, dávky většinou v penězích. To sice vedlo k rozšiřování peněžního hospodářství, ale současně -- poněvadž možnost těžit drahé kovy byla omezena -- i ke znehodnocování peněz (str. 79). Od poloviny II. stol. n. l. lze také pozorovat zostření třídního boje (častěji se vyskytují tzv. *latrones*), přičemž povstání v provinciích nebyla již zaměřena proti Římu, nýbrž proti vládnoucí třídě vůbec. Celkové poměry pak ještě přiosťřily útoky „barbarských“ kmenů.

Autor se arci zabývá ve své studii především Pannonií, a proto podává výklad o této provincii od počátku jejího trvání, tj. od vlády Augustovy. Pojednává o tom, jak se projevovala mezi tamější keltsko-illyrskou aristokracií romanisace, jak vypadal tamější hospodářský život a jak vznikala na Dunaji města. Přitom měly na další pannonický vývoj velký vliv tzv. markomanské války; jejich průběhu i následkům věnuje autor pochopitelně podrobný výklad. Tyto války znamenaly totiž důležitý moment v dalším vývoji, neboť vojenský význam Pannonie nesl s sebou velké soustředění vojska a spolu s ním i množství přistěhovalců, kteří mohli ve vojenském zázemi nacházet odbytiště pro své zboží. Proto se v Dolní Pannonii ještě v první polovině III. stol. n. l. dále rozvíjely otrokářské výrobní vztahy, kdežto v Horní Pannonii se v té době projevovat již jejich úpadek. Vcelku pak dochází autor k závěru, že krize otrokářského řádu zasáhla Pannonii ve III. stol. n. l. stejně jako jiné oblasti římské říše, arci s tím rozdílem, že na počátku toho století prožívalo podunajské území ještě značný rozkvět. Ten byl umožněn mimo jiné také tím, že pannonské Podunají zůstávalo na začátku principátu vývojově pozadu, tj. otrokářský řád tam nedospěl k takovému stupni jako v provinciích více romanisovaných, a proto jeho krize nebyla zprvu ani příliš rušivá, ani příliš rychlá.

Olivova kniha je psána srozumitelně, věcně a přesně a nemá žádného závažnějšího nedostatku. Snad mohu jen upozornit na jeden malý zoologický omyl, který asi vyplývá z chyby v latinsko-českém slovníku od Pražáka, Novotného a Sedláčka. Oliva na str. 63 píše, že clo z koně nebo meзка bylo v Numidii vyšší než clo z osla nebo vola. Avšak *mulus*, jak čteme v nápisu citovaném jím v pozn. 19 na téže straně, není mezek (ten se latinsky řekne *hinus*), tj. mišenec z hřebce a oslice, nýbrž mul, tj. mišenec kobyly a osla.

Vcelku si Olivova práce zaslouží po všech stránkách pochvaly a lze o ní říci, že je to velmi cenné obohacení naší historické literatury.

Josef Česka

H. Baron, The Crisis of the Early Italian Renaissance — dva svazky str. 1—656, VII až XXIX, V—X, Princeton, New Jersey 1955.

V poslední době se můžeme v buržoasní historické literatuře setkat s oživeným zájmem o období renesance. Vedle prací, jež se snaží zmenšit význam renesanční ideologie a prokázat v ní kontinuitu středověkých theologických názorů (Toffanin, Gilson), objevilo se několik závažných studií, jejichž výsledky nemůže marxistická historiografie ignorovat, s nimiž se musí naopak vyrovnat a jež musí kriticky přehodnotit. Jde především o závažné studie E. Garina, R. Albertiniho a v neposlední řadě i H. Barona. Baron byl již před druhou světovou válkou jeden z mála buržoasních historiků, který se nevzdal burckhardtovského pojetí renesance, i když se snažil v rámci možností buržoasní historiografie ukázat na nedostatky této koncepce. Ve svých pracích se snaží především dokázat užší spojitost mezi politikou a ideologií, a tak dochází k názoru, že renesanci nelze zkoumat jako pouhou reprodukcí antiky, nýbrž že oživení antické kultury lze pochopit jen v souvislosti se společenskými

a politickými proměnami Itálie XIV.—XV. století. Vidí ovšem tyto přeměny po většině jen v politických institucích — období humanismu spadá do jedné doby, kdy se mění stará komunální zřízení republiky v tyranidu. Tak se mu částečně podařilo vysvětlit, proč lze nalézt styčné body mezi pozdějšími názory Machiavelliho a starší školou humanistickou. A konečně dovede někdy názorně postihnout, jak se politická praxe obrází i v názorech filosofických (např. jak politická praxe italských republik podmiňovala názor na *vita activa* renesanční filosofie).

Ve spise o krizi ranné italské renesance autor popírá, že by krize humanismu ve XIV. století byla vyvolána základními ekonomickými přeměnami a zdůvodňuje své tvrzení tím, že tyto přeměny postupují velmi pomalu. Na druhé straně nelze však podle něho ignorovat politické pozadí jevů, rysující se i především v důrazu na státní jednotu (proti středověké roztržiténosti). Již u starší generace humanistů projevovaly se názory na nutnost politické jednoty Itálie. Jde o problém, který se obrazil i v protichůdné politice Florencie na straně jedné a milánských Viscontů již od třicátých let XV. století. Tak vznikla situace, již vyjádřil na jedné straně Petrarca, na druhé straně Coluccio Salutati. Přičemž Salutati kladl především důraz na svobodu Florencie, jež je podle něho tím jistější, čím širší je pás svobodných národů, jež Florencii obklopuje. Florencie se tak dostává do čela boje za svobodu ostatních toskánských měst. A Florencie se od r. 1390 stává hlavní zábranou centralistických plánů Jana Galeazza, podporovaných milánským historikem Loschim a čelí tak náporu Milána až do r. 1402, tj. do smrti Jana Galeazza (str. 3—37).

Je nepochybné, že takovýto obrat politické situace je značně idealisován. Baron není s to ukázat na třídní podstatu florentské republiky a udat závažnější důvody, proč florentský „popolo grasso“, který po povstání Ciompi upevnil své posice, nemusel sáhnout ještě kolem r. 1400 k násilným formám diktatury.

Ježto Baron vidí jádro problému své práce právě v pojetí svobody u florentských historiků, musíme se tázat, zda se mu skutečně podařilo postihnout vlastní podstatu florentské historiografie, již věnoval jednu kapitolu knihy (str. 38—63). Vystupuje v ní do popředí analýza *Dialogi ad Petrum Paulum Histrum* Leonarda Brunioho; ústředním problémem je otázka republikánské svobody a ocenění činnosti Caesara. Jde tedy o problém, k němuž se soustřeďovala pozornost po celou renesanci. Odtud i nevrzavý pohled na římské císařství jako na epochu bezprostředně předcházející křesťanskému středověku, epochu, která Itálii přinesla nestělná utrpení. Bruni mohl navázat na Petrarcovu báseň Afrika a jako základ pro ocenění římského císařství mu mohly sloužit Tacitovy *Historiae*. Názory na římskou republiku projevovaly se bezprostředně u Brunioho i v nejkonkrétnějších historických zjištěních, týkaly se např. samotné lokalisace Florencie. Bruni se snaží dokázat, že Florencie byla založena v době republikánské (ve středověku se tvrdilo naopak, že Florencii založil Caesar. Toto stanovisko zastává ještě Ph. Vilani). Brunimu šlo především o důkaz, že Florencie již svým původem musí být považována za strážkyni republikánských svobod, neboť v žilách Florentanů pulsovala svobodná krev.

Poměr k římské minulosti republikánské je pak stejný jak u Poggia Braccioliniho, tak u Machiavelliho. Názory humanistů se lišily pouze v tom, kdo má býti považován za zakladatele Florencie v době republikánské.

Baron se domnívá, že republikanismus ve Florencii byl posílen v době obrany Florencie proti Janu Galeazzovi. Jak však vysvětliti při tom myšlenkovou náplň pozdních děl Salutatiho (97—139), v nichž se ještě před r. 1400 projevuje ústup od republikánských názorů? Baron sám přiznává, že monarchistická tendence Salutatiho spisu *De tyranno* velice překvapuje u autora, který v mládí vyslovil takové chvály na republikánskou formu vlády. Nabízí se prý podle Barona srovnání Salutatiho s Petrarcou, který ve stáří byl též monarchistou. Mimo to se snaží Baron nalézt některé prvky protihumanistické Salutatiho koncepce

již v jeho dřívějším postoji. Salutati nesdílel nikdy plně humanistické názory (především názory na osobní život). Dále Baron rozebírá jednotlivé názory Salutatiho na otázky republiky a císařství v době, kdy Salutati psal spis *De tyrano*; ukazuje, jak se Salutati rozchází s mladší humanistickou generací i se svými osobními žáky a ukazuje vliv, který měla na Salutatiho diskuse, jež se o otázkách republiky a monarchie vedla v této době v Padově. Salutati se dostává nakonec k názoru, že právě monarchie zaručuje největší rozkvět společenských sil, a vytýká Ciceronovi, že opustil Aristotelovo hodnocení monarchie a přiklání se k názorům Dantovým.

Salutatiho resignaci na republikánských názorech vykládá Baron jako projev silícího realismu a hledá pro toto tvrzení u jiných autorů XIV. století; jde tak daleko, že dokládá shody mezi monarchistickým realismem Salutatiho a realismem nových v přírodovědných oborech. Sám si však musí položit otázku, jak sloučit tento realismus s naprostým politickým kriticismem. Nakonec mu nezbuďe než vysvětlení vnějškové politické — florentská zahraniční politika opouští kolem r. 1400 svou tradiční guelfskou orientaci a hledá spojení s německým císařem.

Je vidět, že Baron ustrnul při svém výkladu na některých vnějších podmínkách, zdaleka však nepostihl pravé příčiny Salutatiho zvratu a to proto, že nebyl s to postihnout Salutatiho ideologii jako ideologii vládnoucí florentské oligarchie, která se dostala k moci po r. 1382, ideologii Caponiů, Albitzziů, kteří likvidovali povstání Ciompi. Salutati poděšen mocným povstáním florentského řemeslnictva doporučuje, aby se lid podrobil tyranovi a za nejvyšší ctnost považuje konservativismus a staví se proti snahám změnit společenský řád. A k potvrzení trvanlivosti společenského řádu neváhá Salutati použít i theologických prvků minulé epochy. Je tedy vidět, že není na místě mluvit o Salutatiho politickém realismu. Ale v Baronovi právě na tomto místě promlouvá německý buržoasní historik, který realismus ztotožňuje s konservativismem a protilidovou politikou.

Ponechme stranou Baronův rozbor Datího kroniky a soustředme se na druhé základní thema jeho práce — Brunioho občanský humanismus (str. 163—245). Baron především bojuje proti podcenění raného Brunioho spisu *Laudatio urbis florentinae*, který řada historiků považovala za výstfelek Brunioho mládí. Naproti tomu Baron ukazuje, že Bruni sám měl vysoké mínění o tomto svém raném díle po celý život. Forma i rethorické obraty byly sice převzaty, ovšem jinak jde u Brunioho o tvůrčí aplikaci v nových historických podmínkách. Místo Peršanů, nepřítel republikánské svobody athénské, zaujímá nyní Jan Galeazzo. *Laudatio* však vykazuje zcela nové prvky. Bruni zde operuje s novými poznatky o geografické poloze Florencie a obdivuje se florentským dějinám.

Spornější je ovšem otázka datování. Baron se snaží dokázat, že *Laudatio* vznikla r. 1400. Přitom ovšem nejsou jeho důkazy plně průkazné. Tak např. z narážek, které jsou v *Laudatio* na války, jež Florencie vedla s Janem Galeazzem po r. 1400, není zdaleka jasné, zda z výroku, že Jan Galeazzo byl nucen opustit Toskanu, dá se usuzovat, že *Laudatio* vznikla až po smrti Jana Galeazza.

Bez zajímavosti není ani Baronovo zhodnocení *Dialogů* i jejich datování, jež se v celku autorovi podařilo lokalizovat do r. 1402.

Nebudeme se zabývat poměrem Barona k otázce klasicismu a *volgare* a dotkneme se závěrečných partií jeho práce. V nich ličí poslední léta krise, jež byla charakterisována především politickým růstem neapolského království, kdy neapolský král Ladislav vědomě přejímal úlohu Jana Galeazza. Zápas mezi Florencií a Neapolí oživil poněkud i republikánskou ideologii ve Florencii. (U Poggia Braccioliniho. Ale jinak je zřejmý úpadek republikánského smýšlení. Např.: Nicolo Niccoli, stojící na klasicistních pozicích humanismu, vzdá hold Ladislavu Neapolskému.)

Opět je vidět, že Baron se soustřeďuje na analýsu vnějších popudů, a nechává stranou vnitřní příčiny krise humanismu, které se soustředily nakonec v medicéjské diktatuře.

V závěru se snaží Baron podat konečné zhodnocení ideí jež vznikly v době krise florentské společnosti. Ukazuje opět, že Bruni neoživoval pouze antické vzory, nýbrž že byl úzce spjat s florentskou společností a dával antické formě zcela nový obsah. Vyzdvihoval jedinečnosti florentských institucí, dokazoval římskou tradici Florencie. Florencie byla podle Brunioho střediskem současné vzdělanosti právě proto, že florentské instituce byly založeny na svobodě. A když došlo ve čtyřicátých letech XV. století k úpadku florentských institucí, byla krise humanistické historiografie nadevše zřejmá. Teprve obnovení florentské republiky koncem století umožnilo rozvoj humanismu v nových podmínkách.

To jsou v zásadě některé myšlenky z Baronovy práce. Je na první pohled zřejmé, kde jsou nejzávažnější nedostatky jeho koncepce — v pominutí společensko-ekonomické analýsy, stejně jako v rozboru politických institucí a v přílišném důrazu na zahraničně politické akce Florencie. Na druhé straně nelze autorovi upřít, že zastává racionalistické stanovisko tam, kde oficiální buržoasní historiografie upadla v agnosticismus a relativismus. Baron vidí v renesanci nový jev neredukovatelný na středověk. Baronova práce nadhazuje složitou otázku raně buržoasní ideologie, která čeká v marxistické historiografii na své zpracování.

Juroslav Kudrna

Filippo Cassola, La Ionia nel mondo miceneo. Napoli, Edizioni scientifiche Italiane, 1957. Stran 373.

Oživení zájmu o mykénské období starověkého Řecka, jak k němu přispělo zejména Ventrisovo rozluštění lineárního písma B, se po dlouhou dobu projevovalo hlavně jen v časopiseckých článkách. Teprve v posledních třech letech se začínají na této bohaté publikační produkci podílet i rozmanitě rozsáhlejší, samostatně vydávané práce. Jednou z nich je právě kniha Cassolova.

Toto dílo však svým skutečným obsahem značně přesahuje thema udané v titulu. Jde vlastně o důkladnou historickou analýsu ethnických a jazykových poměrů v řecké oblasti maloasijské i na přilehlých egejských ostrovech od poloviny druhého tisíciletí př. n. l. do poloviny tisíciletí prvního. Takový všestranný rozbor bylo třeba v Cassolově práci provést za tím účelem, aby se vyřešily dvě důležité otázky, spojené s nejstarším údobím řecké historie, totiž problém chronologie řeckých migrací do Malé Asie a otázka jejich ethnického charakteru. Podnětem pro toto kritické zkoumání bylo autorovi stále více a více slíci přesvědčení, že zejména dosavadní názory na ethnogenesi maloasijských Řeků jsou založeny spíše na mechanickém předjímání poměrů a vztahů, platných pro řeckou Malou Asii v polovině 1. tis. př. n. l., než na skutečně vědecké argumentaci.

O důkladnosti Cassolova postupu svědčí nejlépe způsob, jak si autor svou práci rozvrhl. Dílo se skládá ze dvou částí. Po krátkém úvodu (1—12), který obsahuje rozbor starších názorů na řešení uvedených otázek, následuje první oddíl práce, věnovaný rozboru dokladového materiálu a dílčím závěrům k té či oné vybrané problematice. V této části se probírají různé otázky chronologické (kap. I: str. 13—73), rozebírá se antická historická tradice (kap. II: str. 74—136), řeší se speciální problematika archeologická (kap. III: str. 137—153) a linguistická (kap. IV: str. 154—212), hodnotí se a klasifikují z hlediska ethnického vztahu mezi různými řeckými kulty (kap. V: str. 212—264) a zvláštní závěrečná kapitola je věnována všestrannému rozboru vlastních jmen „Ion“ a „Ionové“ (kap. VI: str. 265—299).

Druhá, podstatně kratší část knihy, obsahuje ve třech kapitolách Cassolovu rekonstrukci dějin maloasijských Řeků od jejich předpokládaného příchodu až po konec období mykénské (kap. VII—IX: str. 300—344) a je zakončena krátkým shrnutím výsledků Cassolova